

МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НА УКРАЇНСЬКИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

І. Тавлуй, кандидат технічних наук, викладач кафедри стандартизації і сертифікації сільськогосподарської продукції, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Метод определения приоритетности внедрения стандартов на украинских аграрных предприятиях

И. Тавлуй, кандидат технических наук, преподаватель кафедры стандартизации и сертификации сельскохозяйственной продукции, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев

Method priority determination of standards introduction on the Ukrainian agrarian enterprises

I. Tavlui, Candidate of Technical Sciences, Department of Standardization and Certification of Agricultural Products, lecturer, National University Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

У статті представлено перелік згармонізованих національних і міжнародних стандартів, які можна використовувати для розроблення інтегрованої системи управління (ІСУ) в аграрних компаніях. Визначено групи основних зацікавлених сторін сільськогосподарських виробників та проведено їх ранжирування. Розроблено метод пріоритетності міжнародних стандартів для забезпечення сталого успіху підприємств з позиції задоволеності зацікавлених сторін; методично обґрунтовано використання методу за умов українських сільськогосподарських підприємств, встановлено стандарти, що мають першочергову актуальність для аграрної сфери.

ВСТУП

Якість продукції є одним із найважливіших засобів конкурентної боротьби, завойовування та утримання позиції на ринку. Управління якістю є базовою частиною виробничого процесу й спрямоване не стільки на виявлення дефектної продукції, скільки на формування високих споживчих параметрів продукції у процесі її виготовлення. Оскільки у світі все більше уваги приділяється питанням здорового способу життя, усе актуальнішою стає проблема якості та безпечності сільськогосподарських харчових продуктів. Дослідження авторів [1, 2] показали, що понад 80 % європейських споживачів надають перевагу високоякісній та екологічно чистій продукції. У зв'язку із цим, сільськогосподарським товаровиробникам необхідно приділяти належну увагу виробництву продукції рослинництва та

тваринництва відповідно до сучасних вимог широкого кола споживачів. Вдала реалізація принципів та механізмів міжнародної стандартизації та сертифікації сприяє прискоренню реформування аграрної сфери України та забезпечить її інтеграцію до світової спільноти.

Мета статті — розробити метод визначення пріоритетності запровадження стандартів та представити результати його використання за умов сільськогосподарського підприємства.

Для вирішення питань, пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності продукції, практично всі розвинені країни вийшли на новий етап, що характеризується концепцією сталого розвитку, — необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, враховуючи їх потребу в безпечному і здоровому

довкіллі. Інструментом забезпечення сталого розвитку на рівні підприємств можуть слугувати ІСУ. Традиційним вважається її визначення як такої, що відповідає вимогам більш ніж одного стандарту [3—12]. Разом із тим, одночасне запровадження усіх стандартів у діяльність підприємства є надскладним і витратним завданням. Отже, запропонований метод визначення пріоритетності запровадження стандартів є актуальним для українських сільськогосподарських виробників.

Описання методу

Розроблений метод містить п'ять етапів.

Перший етап. *Аналіз та вибір стандартів із урахуванням стратегії розвитку підприємства*

Стандарти серії ISO 9000 [3, 4] ґрунтуються на восьми принципах управління якістю: орієнтація на споживача, процесний підхід, системний підхід, лідерство, залучення персоналу, взаємовигідні стосунки з постачальниками, прийняття рішень на основі фактів, постійне поліпшування діяльності. Їх запровадження за умов сільськогосподарських підприємств сприяє на системному рівні цілеспрямованому забезпеченню високої якості продукції через високий рівень якості управління.

Сучасна концепція управління якістю у світі виходить із того, що діяльність з управління якістю та безпечністю сільськогосподарської продукції не може бути ефективною після того, як продукція вже виготовлена (вирощена). Уся цілеспрямована діяльність повинна мати запобіжний характер та здійснюватися безпосередньо у виробничому процесі. Цим положенням повною мірою відповідає система, заснована на принципах HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Point — Аналіз небезпечних чинників та критичних точок управління) та представлена у стандарті ДСТУ ISO 22000 [5], загально визнана у світовому масштабі засобів, які забезпечують належну, гарантовану та стабільну якість і безпечність харчових продуктів на усіх етапах їх життєвого циклу. Система HACCP визнана Всесвітньою торговою організацією, Всесвітньою організацією охорони здоров'я, кодексом Аліментаріус, а в країнах Європейського Союзу введена у дію директивами, що належать до «пакету директив з гігієни».

Загалом ІСУ забезпечують сталий розвиток товаровиробників з орієнтацією на всі зацікавлені сторони (інвесторів, споживачів, персонал, постачальників, державу, суспільство тощо) через запровадження системи екологічного управління [6], системи управління гігієною та безпекою праці [7], системи соціальної відповідальності [8, 9].

Одним із визначальних аспектів сталого успіху компанії за умов конкурентного середовища є інформація, зокрема, системи управління інформаційною безпекою [10] та ефективно управління ризиками, зовнішніми і внутрішніми, принципи та настанови управління якими подано в [11].

Сучасний стан України визначає актуальність питання енергоменеджменту [12]. Запровадження відповідних систем у діяльність аграрних підприємств створює передумови для зменшення обсягів споживання та, як наслідок, зниження витрат на енергозабезпечення підприємств, сприяє розвитку політики країни у галузі енергетики.

Стандарт [4] уводить поняття «досягнення сталого успіху організації», визначаючи сталий успіх як результат втілення організацією спроможності досягати своїх цілей і підтримувати їх протягом довготривалого часу. Умовою досягнення сталого успіху є послідовне і збалансоване задоволення потреб та очікувань своїх зацікавлених сторін. Отже, для аграрних підприємств, стратегія розвитку яких розрахована на довготривалу присутність у певних регіонах, набуває актуальності поняття «зацікавлені сторони» — особи й інші суб'єкти, які додають цінності для організації, або іншим чином зацікавлені в її діяльності, або на яких має вплив її діяльність.

Другий етап. *Визначення зацікавлених сторін компанії та їх очікувань*

У табл. 1 наведено перелік зацікавлених сторін аграрного підприємства та їхні основні очікування.

Таблиця 1. Зацікавлені сторони аграрної компанії та їхні очікування

Зацікавлена сторона	Потреби та очікування
Інвестори	Сталий прибуток, прозорість
Замовники	Якість, ціна, умови постачання продукції
Персонал організації	Належні робочі умови, безпека праці, визнання та винагороди
Постачальники та партнери	Взаємовигідність та неперервність стосунків
Держава	Дотримання законодавчих і регламентувальних вимог
Територіальна громада, суспільство	Захист довкілля, етичність поведінки, спонсорська допомога сільським громадам

Третій етап. *Ранжирування зацікавлених сторін компанії*

На цьому етапі формується група експертів із представників керівництва компанії, відділу управління якістю, які мають відповідну кваліфікаційну підготовку у професійній сфері. Експертна група проводить ранжирування зацікавлених сторін з позиції їх впливу на довготривалу стратегію розвитку підприємства.

За умов аграрної компанії сформовано робочу групу у кількості 8 учасників, які методом експертного оцінювання визначили ранг кожної із зацікавлених сторін (табл. 2).

Таблиця 2. Ранжирування зацікавлених сторін аграрної компанії

Зацікавлена сторона	Потреби та очікування	Ранг
Інвестори	Сталий прибуток, прозорість	10
Замовники	Якість, ціна, умови постачання продукції	9
Персонал організації	Належне робоче середовище, безпека праці, визнання та винагороди	8
Постачальники та партнери	Взаємовигідність та неперервність стосунків	7
Держава	Дотримання законодавчих і регламентувальних вимог	6
Територіальна громада, суспільство	Захист довкілля, етичність поведінки, спонсорська допомога сільським громадам	5

Зазвичай, потреби й очікування зацікавлених сторін різні, вони можуть протирічати одна одній та швидко змінюватися, що зумовлено постійною зміною зовнішнього середовища, в якому функціонує підприємство. Саме це свідчить стосовно необхідності для кожної компанії визначати свої зацікавлені сторони, оцінювати їх окремі впливи на діяльність організації, так само, як і визначати, у який спосіб збалансовано задовольняти їхні потреби й очікування. Аби досягти

цього підприємства повинні налагодити ефективну комунікацію, інформувати зацікавлені сторони щодо своєї діяльності та визначати рівень їх задоволеності.

Отже, визначальною умовою сталого успіху аграрної компанії є задоволеність потреб та очікувань її зацікавлених сторін, що можна забезпечити запровадженням стандартів на системи управління.

Четвертий етап. Побудова матриці взаємозв'язків зацікавлених сторін аграрної компанії та стандартів

У табл. 3 представлено матрицю взаємозв'язків між окремими групами зацікавлених сторін і стандартами, які спроможні задовольнити їхні потреби та очікування.

У матриці представлені зацікавлені сторони за рангами (табл. 1, 2) і національні та міжнародні стандарти на системи управління [3—12]. Визначено залежність вимог та очікувань споживачів від запровадження стандартів.

Після встановлення взаємозв'язків між вимогами та очікуваннями зацікавлених сторін аграрної компанії й стандартами стає зрозумілим, запровадження яких стандартів найбільше сприятиме задоволенню потреб та очікувань кожної зацікавленої сторони аграрного підприємства.

П'ятий етап. Визначення пріоритетності запровадження стандартів

У подальшому визначені вагові показники згармонізованих національних і міжнародних стандартів з урахуванням рейтингу важливості (рангу) зацікавлених сторін, а також залежності між зацікавленими сторонами та стандартами. Помножуючи ранг зацікавленої сторони на числовий показник зв'язку між

Таблиця 3. Матриця взаємозв'язків зацікавлених сторін аграрної компанії та стандартів

Зацікавлена сторона	Ранг	Стандарти									
		ДСТУ ISO 9001	ДСТУ ISO 9004	ДСТУ ISO 22000	ДСТУ ISO 14001	ДСТУ OHSAS 18001	SA 8000	ISO 26000	ДСТУ ISO/IEC 27001	ISO 31000	ISO 50001
Інвестори	10	▲	▲	●	●	●	●	●	▲	▲	●
Замовники	9	▲	●	▲	●	●	○	●	●	●	●
Персонал організації	8		●	●	●	●	▲	▲	●	●	●
Постачальники та партнери	7	▲	▲	▲	●	●	○	●	●	●	●
Держава	6	●	●	▲	▲	▲	▲	●	●	●	▲
Територіальна громада, суспільство	5	●	●	●	▲	○	●	▲	○	○	●

Примітки: ▲ — сильний зв'язок, 9 бал.; ● — середній зв'язок, 6 бал.; ○ — слабкий зв'язок, 3 бал.

Таблиця 4. Визначення пріоритетності запровадження стандартів

Зацікавлена сторона	Ранг	Стандарти									
		ДСТУ ISO 9001	ДСТУ ISO 9004	ДСТУ ISO 22000	ДСТУ ISO 14001	ДСТУ OHSAS 18001	SA 8000	ISO 26000	ДСТУ ISO/IEC 27001	ISO 31000	ISO 50001
Інвестори	10	▲	▲	●	●	●	●	●	▲	▲	●
Замовники	9	▲	●	▲	●	●	○	●	●	●	●
Персонал організації	8		●	●	●	●	▲	▲	●	●	●
Постачальники та партнери	7	▲	▲	▲	●	●	○	●	●	●	●
Держава	6	●	●	▲	▲	▲	▲	●	●	●	▲
Територіальна громада, суспільство	5	●	●	●	▲	○	●	▲	○	○	●
Пріоритетність запровадження		348	321	336	303	273	264	309	285	285	288

зацікавленою стороною та стандартом, визначили відносну важливість кожного стандарту. Сумуючи результати за всім стовпчиком відповідного стандарту, отримано значення пріоритету запровадження. Стандарт із найбільшим значенням пріоритету запровадження свідчить, що йому слід приділити першочергову увагу, бо він найважливіший для зацікавлених сторін (табл. 4).

Незначна різниця між max (348) та min (273) значеннями пріоритетів свідчить, що доцільним є запровадження у діяльність аграрних компаній усіх стандартів [3—12], оскільки це безпосередньо пов'язано із задоволеністю їхніх зацікавлених сторін, що є умовою сталого успіху в довготривалій перспективі. Необхідно також визначити пріоритетність, оскільки їх одночасне запровадження є надскладним завданням, не дослідженим ученими, а отже, має високий рівень ризику та потребує значної кількості різних ресурсів.

Оскільки найбільшого значення пріоритетності запровадження набули такі стандарти, як ДСТУ ISO 9001 (348), ДСТУ ISO 22000 (336), ДСТУ ISO 9004 (321), ISO 26000 (309), ДСТУ ISO 14001 (303), можна вважати, що саме вони є пріоритетними для українських сільськогосподарських виробників. Це сприятиме створенню прозорої ІСУ, орієнтованої на задоволеність замовників, усіх зацікавлених сторін; оптимізації діяльності та підвищенню продуктивності праці; запровадженню процесного та системного підходів, механізмів планування; запобіганню небажаним ситуаціям; оцінюванню

усіх елементів системи. Разом із тим, у такій ІСУ належна увага повинна приділятися безпечності харчових продуктів, екологічній та соціальній сфері, що є очікуваннями зацікавлених сторін аграрної компанії.

Слід зазначити, що унікальність кожної компанії, індивідуальність її стратегії розвитку, кадрові й інші обмеження потребують уточнення з позицій груп споживачів, їх рангу, вимог та очікувань, міцності зв'язків зі стандартами і, відповідно, цільовими значеннями, що визначають пріоритетність запровадження стандартів. Розроблений метод має уніфікований підхід до визначення пріоритетів запровадження стандартів у компаніях будь-яких розмірів, сфери діяльності тощо.

ВИСНОВКИ

1. За результатами дослідження, розроблено метод визначення пріоритетності запровадження стандартів на українських аграрних підприємствах. Його запровадження сприятиме сталому успіху компаній у довготривалій перспективі.

2. Використання методу дозволило визначити стандарти, які є пріоритетними для запровадження за умов українських сільськогосподарських виробників: ДСТУ ISO 9001, ДСТУ ISO 22000, ДСТУ ISO 9004; ISO 26000, ДСТУ ISO 14001. Розроблення та запровадження ІСУ, що ґрунтується на зазначених стандартах, створюватиме для аграрних підприємств передумови щодо досягнення своїх цілей, підтримування їх протягом довготривалого часу.

3. Упровадження ІСУ на сільськогосподарських підприємствах дозволить не лише підвищити якісні показники протягом усього виробничого циклу, але й забезпечить підвищення рентабельності для кожного учасника харчового ланцюга та соціально-економічні показники, що характеризують розвиток аграрної сфери у цілому.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення найприйнятнішого варіанту структурного поєднання різних стандартів за їх запровадження, що дозволить сформулювати й підтримувати конкурентоспроможний потенціал господарювальних суб'єктів в аграрному секторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'яненко В. Упровадження інтегрованих систем менеджменту на підприємствах України / В. Лук'яненко, І. Галич, О. Жиліна // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2012. — № 1. — С. 58 — 61.
2. Слива Ю. Особливості розроблення НАССР-плану для виробництва сосисок / Ю. Слива, Т. Швець // Мясное дело. — 2013. — № 11—12. — С. 12 — 16.
3. Система управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2008, IDT): ДСТУ ISO 9001:2009. — [Чинний від 01.09.2009]. — К.: Держспоживстандарт України, 2009. — 26 с. — (Національний стандарт України).
4. Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю (ISO 9004:2009, IDT): ДСТУ ISO 9004:2012. — [Чинний від 01.05.2013]. — К.: Мінекономрозвитку України, 2013. — 39 с. — (Національний стандарт України).
5. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга (ISO 22000:2005, IDT): ДСТУ ISO 22000:2007. — [Чинний від 01.09.2007]. — К.: Держспоживстандарт України, 2007. — 29 с. — (Національний стандарт України).
6. Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2004, IDT): ДСТУ ISO 14001:2006. — [Чинний від 15.05.2006]. — К.: Держспоживстандарт України, 2006. — 17 с. — (Національний стандарт України).
7. Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги (OHSAS 18001:2007, IDT): ДСТУ OHSAS 18001:2010. — [Чинний від 01.01.2011]. — К.: Держспоживстандарт України, 2010. — 20 с. — (Національний стандарт України).
8. ISO 26000 Guidance on social responsibility [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.iso.org/iso/home/standards/iso26000.htm?=-](http://www.iso.org/iso/home/standards/iso26000.htm?=).
9. SA 8000 Соціальна відповідальність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0015697-07>.
10. ДСТУ ISO/IEC 27001:2010. Інформаційні технології. Методи та засоби досягнення інформаційної безпеки. Системи керування інформаційною безпекою. Вимоги [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://document.ua/informaciini-tehnologiyi.-metodi-ta-zasobi-dosjagnennja-info-std12421.html>.
11. ISO 31000:2009. Risk management — Principles and guidelines [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.iso.org/iso/home/standards/iso31000.htm?=-](http://www.iso.org/iso/home/standards/iso31000.htm?=).
12. ISO 50001:2011. Energy management systems — Requirements with guidance for use [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iso.org/iso/home/standards/management-standards/iso50001.htm>. ■

НОВИНИ ІЕС

Діяльність технічних комітетів ІЕС у сфері альтернативних джерел енергії

Геліотермоелектростанції. Технічний комітет TC 117 «Геліотермоелектричні станції» розробляє міжнародні стандарти на геліотермоелектростанції, які концентрують сонячну енергію з широкої площі для вироблення тепла для теплового двигуна, що виробляє електрику. Ця технологія готова для широкого діапазону промислового застосування.

Вітер. Технічний комітет TC 88 «Вітрові турбіни» розробляє міжнародні стандарти, необхідні для вирішення складних завдань вітроенергетики; TC 88 та TC 57 «Управління роботою енергосистем і пов'язаний з ними обмін інформацією» працюють у рамках спільної робочої групи JWG 25 з метою розроблення міжнародних стандартів на системи моніторингу та контролю і пов'язаний з ними обмін інформацією для вітрових електростанцій.

Енергія моря. Значення енергії моря (хвилі, припливи та відливи, річкові й океанічні течії, перетворення теплової енергії океану) поступово зростає. Дослід-

ження продовжуються понад 30 років, але багато технологій все ще не отримують широкого промислового запровадження. Технічний комітет TC 114 «Морська енергія. Перетворювачі енергії хвиль, припливів, відливів та інших водних течій» розробляє міжнародні стандарти щодо морської енергії для всіх систем, які конвертують цей вид енергії в електрику.

Геотермальна енергетика. Геотермальне теплопостачання й охолодження використовують енергію тепла надр землі. Теплові насоси використовують на глибинах до 400 м з метою підвищення температури до рівня, необхідного для практичного застосування гарячої води, теплопостачання чи охолодження.

Так, на великих глибинах із температурою (25—150 °C) тепло, отримане з ґрунту і підземних вод, може бути доставлене у мережу центрального опалення, на теплоенергетичну станцію або для роботи місцевих теплових насосів. ■